

ХАРАКТЕРИСТИКА УМОВ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Нагорна Н. В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Актуальність дослідження. Неперервна освіта в Україні набуває виняткового значення в умовах ринкових відносин, своєїрідної політичної, економічної та соціокультурної ситуації, за якої гнучкість і мобільність стають як соціальною, так і особистісною проблемою, і безпосередньо відбиваються на сфері освіти, особливо стосовно освіти дорослих. Оскільки зміна професійної структури, відмирання одних та створення інших професій, що загалом вимагає значної професійної мобільності, а відтак постійного навчання, перенавчання, й підвищення кваліфікації призвели до того, що трансформацію ринку праці вважають важливим зовнішнім фактором участі дорослих у вищій освіті.

Входження у світову економіку, лібералізація й інтернаціоналізація торгівлі призвели до конкуренції не тільки на національному, але й світовому ринку, участь дорослих у навчанні, залежить від багатьох ситуацій, у тому числі й від ситуації на ринку праці. Важливим фактором вважається впровадження нових технологій в усі сфери суспільного життя, що суттєво

змінюють умови праці і висувають нові вимоги до навичок і здібностей дорослої людини. Це актуалізує проблему забезпечення умов та мотивації навчальної діяльності дорослих, яка вважається рушійною силою цього процесу. Цілком справедливо зазначає Л. Лук'янова, що одним з найважливіших шляхів оптимізації освіти дорослих є управління їх мотивацією, яке засноване на результатах наукового аналізу та закономірностях їх особистісного розвитку [3, с. 223].

Вагомого значення набувають соціально-практичні і науково-прикладні підходи до освіти дорослих, спрямовані на гуманізацію, переорієнтацію потреб держави на освітні потреби кожної людини, включення освітнього процесу до контексту соціального і виробничого життя людини, її особистісного розвитку. Різноманітні теоретичні і практичні завдання розвитку освіти дорослих у нашій країні у контексті чинної системи неперервної освіти висвітлюються в дослідженнях С. Архипової, І. Зязюна, С. Болтівця, В. Лугового, Л. Лук'янової, Г. Філіпчука та ін. Висвітлення актуальних питань щодо проблем освіти і навчання дорослої людини ми знаходимо і у працях науковців-дослідників, серед яких: О. Аніщенко, С. Гончаренко, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, В. Олійник, О. Сухомлинська та ін.

Метою дослідження є визначення основних умов щодо вдосконалення процесу навчання дорослих у світлі сучасних соціально-економічних і політичних реалій.

Виклад основного матеріалу. Освіта дорослих забезпечує безпосередній процес розвитку особистості, визначає шляхи реалізації й оновлення цього процесу, передбачає всебічний прогрес розвитку особистості у період її самостійного життя шляхом поступового збагачення попередньо набутих знань і вмінь. За визначенням С. Архипової, освіта дорослих – це підсистема загальної системи неперервної освіти, її відносно відокремлений підрозділ, основним завданням якого є сприяння всебічному розвитку людини в період її самостійного життя [1, с. 21]. У цьому розумінні освіта дорослого населення є тим соціальним інститутом, який забезпечує збагачення та примноження творчого потенціалу особистості. У повсякденному житті доросла людина стикається із різноманітними проблемами та змушена приймати рішення щодо їх подолання. Проте вона не завжди усвідомлює своєї відповідальності за те, що відбувається у соціумі, може стверджувати, що особисто від неї нічого не залежить, але будь-яку позицію особистості визначає реальність. Зумовленість соціально значущої поведінки дорослої людини в галузі освіти – основа розробки цілої низки заходів, спрямованих на формування її потреби в знаннях. Ця система, з одного боку, повинна спиратись на аналіз зв'язку освіти з різними аспектами суспільного життя, з іншого – на статус і соціальні ролі дорослого, його ставлення до самого себе, освіти, навколишнього світу. Ставлення дорослого до освіти визначається не лише зміною його статусу, але й глибиною усвідомлення тих змін, що відбулися в його соціальному становищі [5, с. 251]. Система освіти дорослих покликана допомогти кожному оволодіти не лише знаннями, але й здібністю приймати та сприймати нову інформацію, брати участь у нових видах діяльності.

Знання, вміння та навички стають головною умовою економічного і соціального розвитку особистості та суспільства загалом. Але водночас стрімкі темпи науково-технічного прогресу швидко знецінюють ці знання, тому здібність до навчання стає ще більш важливою. Таким чином, освіта дорослих повинна бути зорієнтована на розвиток тих елементів, які визначають компетентність людини у різних сферах життєдіяльності. Розвиток суспільства передбачає необхідність усунення розриву між підготовкою, яку отримали дипломовані робітники, та новими вимогами, які висуває до них розвиток ринкової економіки, науки, культури та соціальної сфери. Формування нового ставлення до навколишнього світу і свого «Я» визначається розвитком реальних процесів, специфікою діяльності, мірою залучення людини до життя і рівнем її активності. Цим зумовлене усвідомлення кола нових обов'язків, перебудова та переосмислення власного досвіду. Тому сучасна освіта повинна включати такі характеристики, як неперервність, фундаментальність, цілісність.

Реалізація нової парадигми «навчання через все життя», розвиток інформаційних технологій, становлення глобального інформаційно-педагогічного простору передбачають постійне внесення змін до змісту і технології освіти. У навчанні дорослих людей важливо враховувати їхні особливості, зокрема наявність сформованого роками життєвого досвіду. Зокрема, слід брати до уваги такі особливості дорослих у процесі навчання:

- наявність життєвого та виробничого досвіду, що може мати як позитивне, так і негативне значення (окремі професійні стереотипи іноді заважають оволодінню новими професійними навичками);
- особисту оцінку будь-яких знань та їх значення відповідно до власного розуміння, досвіду, мотивів;
- відповідальність за результати навчання, завдяки чому підвищується мотивація до цього процесу;
- чітке усвідомлення мети навчання, що посилює важливість забезпечення відповідності змісту навчання тій меті, яку ставить перед собою слухач;
- активне ставлення до навчання, що вимагає від науково-педагогічних працівників застосування відповідних форм і методів навчання;
- втрачені навички пізнавальної діяльності, у зв'язку з чим постає необхідність самостійного пошуку нових знань, що дуже важливо з огляду на стислі терміни навчання та той факт, що навчання за «шкільною» системою більшість дорослих не сприймає психологічно.

Таким чином, навчання дорослих буде ефективним за умови, що воно: зорієнтоване на вирішення конкретних професійних проблем; базується на життєвому досвіді слухачів, з максимальним його використанням; спрямоване не на формальну передачу знань, а на розвиток активності учасників у їх здобуванні; здійснюється в неформальній, неавторитарній атмосфері взаємодії, взаєморозуміння та взаємоповаги, тобто до кожного зі слухачів науково-педагогічний працівник ставиться як до колеги.

Специфіка навчання дорослих висуває свої вимоги до викладача та до стилю викладання ним навчального матеріалу. Отже, викладач:

- із лектора перетворюється на консультанта, інструктора, тому повинен мати не лише ґрунтовні професійні знання, а й відповідні особисті якості;
- орієнтується на діалоговий стиль спілкування зі слухачами;
- враховує попередній досвід слухачів і допомагає його використовувати, тобто спочатку визначає стартовий рівень, наявні як професійні, так і ті непрофесійні знання та вміння, які можна інтегрувати в професійні;
- має бути готовим до того, що хтось зі слухачів у певному питанні виявиться компетентнішим за нього, а також враховувати побажання слухачів щодо методів навчання;
- оскільки працює з групою людей, різних за віком, рівнем освіти, досвідом тощо, повинен володіти різними педагогічними методами та прийомами, щоб забезпечити індивідуальний підхід до кожного слухача, надати йому необхідну допомогу;
- працює в одній команді з іншими науково-педагогічними працівниками, орієнтуючись на кінцеву мету навчання.

Результати психолого-педагогічних досліджень засвідчили, що в професійній діяльності особливе місце займає мотивація, система пізнавальних потреб, ставлення до одержуваної інформації. Зрозуміло, що традиційні форми навчання (зокрема, лекція, котра все ще залишається найпоширенішим методом навчання) не відповідають зазначеним вимогам. Заслужують на увагу сучасні педагогічні технології навчання дорослих, що враховують особливості цієї категорії осіб і спрямовані на їх активну участь у навчальному процесі. Застосування цих технологій сприяє поліпшенню якості навчання, скороченню його термінів, підвищенню професійної адаптації та конкурентоспроможності слухачів на ринку праці.

Наявність потреби в освіті, власної мотивації до навчання, яка є детермінованою процесом навчання професійними, соціальними, побутовими і тимчасовими чинниками; наявність певних навчальних стереотипів унаслідок попереднього досвіду, які можуть сприяти чи заважати новому навчанню [3, с. 221]. Крім того, доросла людина має усталені ментальні моделі, позитивний для неї досвід соціальної поведінки, професійної діяльності та ін. Однак цей досвід застаріває, індивідуальні ментальні моделі входять у суперечність із загальними цілями, навичками і вимогами, що обумовлює труднощі в навчанні дорослої людини, коли необхідно не тільки «прищеплення» чогось нового, але і відмова від старого, такого, що не є актуальним.

Потреба в освіті – наслідок розвитку базових потреб людини, які необхідно розглядати як єдину систему, всі елементи якої перебувають у відносинах взаємозв'язку і взаємовпливу. Таке розуміння розкриває шляхи та методи формування і реалізації потреби дорослої людини в освіті. Тільки здійснюючи вплив на всю систему потреб дорослого, можна збуджувати його потребу в освіті. Проте потреба в освіті має і відносно автономний характер. Вона є необхідним компонентом будь-якого виду діяльності дорослої людини та найближчою до пізнавальної потреби. Широкий спектр стосунків, в які включається людина з початком трудової діяльності – основа для оцінки та

осмислення необхідності освіти, її корисності, цінності. У сучасному світі особливо гостро усвідомлюється відсутність готових відповідей на питання та проблеми, що хвилюють людину. Дорослій людині доводиться самій здійснювати пошук ефективних шляхів подолання життєво важливих проблем, вступаючи у взаємодію з тими освітніми та інформаційними джерелами, які видаються їй найбільш надійними та стабільними. Вивчення освітніх потреб і орієнтацій дорослих свідчить про високу зацікавленість у нових знаннях, що сприяють збереженню здоров'я людини, вихованню, навчанню та розвитку дітей, ефективному спілкуванню з іншими людьми, самореалізації у професійній сфері.

Висновки. Освіта дорослих допомагає особистості адаптуватися до нових умов, має випереджальний характер, виконує розвивальну функцію в підготовці особистості не лише до подолання змін у соціально-професійній діяльності, але й в існуванні загалом. В епоху глобальних перетворень освіта дорослих повинна стати одним із центрів соціального регулювання здатності людини стверджувати свої права і відстоювати свої інтереси відповідно до змін, що відбуваються у суспільстві.

На нинішньому етапі історичного розвитку нашої країни важливо критично переосмислити історико-педагогічний досвід освіти дорослих, напрацьований у нашій країні та в інших країнах світу для формування державної політики зайнятості населення, розробки нової стратегії розвитку освіти дорослих як соціального інституту, його правової основи, соціальних, економічних і фінансових механізмів розвитку дорослих, визначення ролі та функцій регіонів і місцевих організацій, органів освіти, центрів служби зайнятості і соціального захисту населення.

Література

1. Архипова С.П. Соціально-педагогічні аспекти освіти різних категорій дорослих : монографія / С.П. Архипова. – Черкаси : ФОП Пономаренко Р.В., 2013. – 354 с.
2. Каленюк І.С. Проблема розвитку освіти в Україні в умовах сучасної глобалізації/ Вища освіта України. – 2006. – Т. 3. – С. 366–371.
3. Лук'янова Л. Специфіка освіти дорослих у сучасному суспільстві. Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності : зб. наук. пр. / за заг. ред. І.А. Зязюна. – К.; Х., 2009. – С. 221–229.
4. Митина А.М. Дополнительное образование взрослых за рубежом: концептуальное становление и развитие. – М. : Наука, 2004. – 304 с.
5. Преснер Р. Специфіка навчання іноземних мов дорослих. Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка. – Дрогобич : Вимір, 2015. – Випуск 31. – С. 251–259.